

az udvari ember, a felvilágosodás, a néplélek, a deákos és németes iskola sokféle lendítő motivumain át a XIX. század diadalmas megnyilatkozásait.

Ha Merényi útmutató vezetésével nézzük a magyar irodalom alkotásait, a magyar élet csodálatos útja nyílik meg előttünk.

Hogy a szerző új ösvényen járó munkáját kellőképp értékelhessük, tudnunk kell, hogy ő annak a szellem-történeti módszernek követője, amely iránynak legkiválóbb művelői a németeknél Gundolf (Shakespeare u. d. deutsche Geist.), Cysarz (Literaturgeschichte als Geistesgeschichte), Strich (Klassik u. Romantik).

Nálunk Beöthy Zsolt: A magyar irodalom kis tükre című vázlat tanulmánya talán ez irány előfutárja; de míg Beöthy művét a Rákosi Jenőék 30 milliós magyarságának mentalitásához szabta s a Volga mentén ábrándozó magyar lovas ősi jellemképeinek képzelt vonásait kereste az irodalom alkotásaiban, addig Merényi a való irodalmi eszmék és eszmények élénk vetítésében keresi feladatát.

Ez a füzet ebben a formában nagy segítségére lesz a magyar irodalmat és történetet előadó tanároknak, egy izléesesebb, képekkel díszített új kiadásában pedig eszméltető olvasmánya a művelt közönségnek s a magyarság iránt érdeklődő külföldnek is.

Bihari Ferenc.

Színészeti könyvek. — 1. A Nemzeti Színház és Kamaraszínházának zsebkönyve. Szerkeszti: Mészáros Sándor László igazgatósági titkár. 1930. Az izléeses kiállítású kötet címlapja «első évfolyam»-ot jelez. Voltaképp «új folyam»-ról van szó, mert már jelent meg nyolc *Nemzeti Színházi Zsebkönyv*, igaz hogy közülök az utolsó is épen — ötvenöt évvel ezelőtt, még Szígligeti Ede igazgatósága idején, Csepregi Lajos színházi titkár szerkesztésében, ki a rövid életű, de jó

gondolatból támadt s azóta forrás-értékűvé vált sorozatot nyomban a kiegyezés után indította meg.

A Nemzeti Színház munkájának tüzetes megismerése és kritikai mérlegelése szempontjából forrásértékűnek ígérkezik ez az új életre kelt vállalkozás is, mely mostani bemutatkozásával azt a reményt kelti, hogy jó érzékkel megismert hivatását emelkedett felfogásban, komoly eszközökkel kívánja szolgálni. Minden ilyen vállalkozásnak valójában kettős rendeltetése van. Az egyik a mult visszatükröztetése, egy-egy színházi évadnak minél részletesebb és többszempontú krónikája, benne nyilvántartott emléke minden színházi estnek, mely a függöny utolsó összecsapódásával ehhez a multhoz, a magyar színjátszás történetéhez elválaszthatatlanul hozzátartozik. Másik rendeltetése pedig az, hogy e kimutatások, beszámoló áttekintések mellett olvasmányrészében a színházbajáró közönséget a munkatervben megnyilatkozó szellem, a színház önismerete és inspirációi felől is tájékoztassa. Az új *Zsebkönyv* egyelőre az első, színház-történeti hivatásának felel meg tökéletesebben, e tekintetben szinte semmi kívánnivalónk nem marad, statisztikai része gonddal és körültekintéssel készült, belőle semmi feljegyzésre érdemes mozzanat nem hiányzik. Az önálló dolgozatok is elég sok érdekeset nyújtanak, bár egyikük-másikuk kissé siető kézzel van odavetve. Ilyen, a jövőnek is szóló kiadványban a szerzőknek csupa erősen átélt, végiggondolt és jól megírt cikkel illenék helytállni magukért. Hevesi igazgatónak a *Színházigazgatás*-ról nyilván több az elvi és tapasztalati nézete, mint amennyit rövid, aforisztikus csevegésében elmond, bár örömezt egyetértünk vezető gondolatával, mely szerint: «rót, színészt, közönséget egyaránt kézben tartani, összehangolni, mindegyikből a legjobbat megszerezni és megtartani, szá-

molni a divattal, de nem megalkudni vele, használni a körülményeket, de nem bízni bennük végleg, sohasem bízni a siker tartosságában és ép ezért mindig újra küzdeni érte — ezek azok a követelmények, melyeket a színházigazgatóhoz lehet fűzni. — Nagyon rokonszenves Ódry Árpád *Mit kaptunk?* című, vallomásszerű megnyilatkozása a Nemzeti Színház tradíciójáról, miket a jó színész hovatovább szinte önkéntelenül fogad magába, új, egyéni eszközeivel egyszersmind a régít, az elődök szellemét is fenntartva. «Amit mi kaptunk — végzi kitűnően megírt cikkét — az a paradoxon, hogy: a Nemzeti Színház közönsége újat vár, de régít követel». — Csathó Kálmán a «szerző» szemszögéből nézi a színház munkáját, de nem igen jut túl néhány — bókón. — Galamb Sándornak *Jászai Mari*-ről írt szép és gazdag portréját a Napkelet olvasói már ismerik a mi lapjainkról, itt most részben tömörebb előadásban, részben új, finom, megállapítások beiktatásával kerül újra nyilvánosságra. — Bálint Lajos *A jó téma* címmel dramaturgi tapasztalataiból vonultatja fel a drámaírás előszobázó reményteleneit, kik bemutatkozásukkal, egyes mellékkörülmények megismertetésével majd mind megsejtenek valami csakugyan jó témát, amely helyett azonban kérelhetetlenül megírnak egy — rosszat. — Rexa Dezsőnek *Hajdanában...* címmel egybegyűjtött színházi anekdotái meglehetősen egyenetlen értékűek. — Horváth Árpád rendezői problémái (*Modernség és tradíció*) helyes elveken nyugszanak, kár, hogy nehézkesen és aránytalanul vannak előadva. — Siklóssy Pál kissé futtában és találmónra mond el egyet-mást a *Régi zsebkönyvek*-kel kapcsolatban. — A szakember avatottságával beszél ifj. Oláh Gusztáv a színpadi *dizslettervezés* művészetéről, Tolnay Pál meg a *forgószínpad* technikai rejtelméről. — Péchy Gyulá-

nak, a színház ny. titkárának a *Nyugdíjintézet*-ről szóló cikke történetileg értékes közlemény, de csak a megalapításra vonatkozik s még folytatására vár. — Pataky József a színház csaknem évszázados múltú *könyvtárát* s pár éve létesült *ereklyemúzeumát* ismerteti lelkes cikkben, az utóbbinak érdekesebb darabjait is lajstromba szedve. — A *Zsebkönyv* függelékében Hevesi Sándornak egy Mikszáth-novellából dramatizált egyfelvonásosa is olvasható.

A Nemzeti Színháznak nagy és hűséges közönsége van, csupán bérlőinek névsora is az évkönyv végén háromhasásos sűrű petit-szedésben majd egy egész nyomtatott ívet elfoglal. Budapestnek ezek a legjobb és legműveltebb színházlátogatói bizonyára szinte családias örömmel üdvözlik a *Zsebkönyv* feleledését, mely az úgynevezett «színházi irodalom» iszapos áradatából újra a magasabb eszmények Ararátja felé törekszik. S hálásak lehetnek a vállalkozásért a magyar színjátszás területének kutatói is, kik munkájukban tőle nagy és komoly segítséget remélhetnek. Folytatása minden jóval biztat, kivált ha a szerkesztés munkája a jövőben is a Nemzeti Színház odaadó buzgalmú, szívvel-lélekkel a nagy ügyet szolgáló titkárának, Mészáros Sándornak kezében marad, ki rátermettségének ezzel a beköszöntő-kötettel kétségtelen bizonyosságát szolgáltatta.

*

2. Komédiások. *Ditrói Mór* emlékiratai. Budapest, 1929. Memoárookban a mi színészeti irodalmunk nagyon szegény. Hány jelésünk nevével «elment az idő hajója», ki pedig magáról is, pályájának mozzanatairól is sok mindent feljegyezhetett volna, mi a kortársak kidőltével nyom nélkül elenyészett. Igaz, hogy az ilyen színészi «summa vitae»-k nagy kelendőségre sohasem számíthattak, kiadásuk job-

bára soha meg nem térülő költséget akasztott szerzőik nyakába, — a közönséget az előtte ágáló Senki Pálok is jobban szokták érdekelni az elvont Leareknél és elnémult Elektráknál. Az efféle emlékiratok megjelentetéséhez mindig áldozatkészség kívántatott s Ditrói Mórhoz — ki most terjedelmes könyvet írt félszázados művészi multjáról — egy önzetlen lelkeséggel megfutott pálya alkonyán nagyon illik az önzetlenségnek ez az utolsó gesztusa.

Ditrói pályája a hetvenes évekkel, a Szigligeti-éra derekán indul meg a fővárosi színtanoda falai közt, azután jó egy évtizednyi vándorkorszak következik, majd a kolozsvári színházigazgatásnak eredményekben gazdag kilenc esztendeje s végül a milléniumtól kezdve a budapesti Vigszínház élén eltöltött, két évtizedet meghaladó korszak, mely alatt az új műintézetet annak alapító igazgatója nemcsak, hogy meggyökeresztette a főváros művészi életében, hanem a Nemzeti Színháznak mindmáig egyetlen számottevő versenytársává is avatta. Valóban, annyi nemes színházi törekvés, annyi hittel és bátorsággal kivívott eredmény Királyhágón innen és túl kevés névhez fűződik, mint a Ditróiéhoz.

A törekvésekről könyvében bőven és büszkén beszél, az eredményekről szükséztlenül és szerényen. De mozaikszerűen egymás mellé helyezett adataiból és feljegyzéseiből azért ezek is rendre kiviláglanak és sorai közül mind rokonszenvesebben bontakozik ki a nevére valóban méltó színházvezetőnek arcképe, aki emelt fővel vallja: «nyugodt lélekkel elmondhatom, hogy sohasem a kasszát, mindig — a színpadot néztem...» S emlékiratait forgatva, akárhányszor kiderül az is, amiben pedig oly sok utóda ma is váltig tamáskodik, hogy: az ily magasabb szempontokhoz igazodó színházvezetés még kasszaszem-

pontból is «beüthet». Ditróinak volt bátorsága a közönség elite-jének ízlésére építeni és számításában rendszerint mégsem csalatkozott.

A «ciklus»-okkal is — miket talán sokan afféle «korunk vívmánya»-nak vélnek — majd félszázaddal ezelőtt, még Kolozsvárt elébevágott a mai divatnak. Negyvennyolc napon át csupa magyar szerzőt szólaltatott meg, ötvennégy hazai darabot vitt a közönség elé, pedig ezek közül alig egy-kettő volt — operett. Csinált egyizben Jókai-ciklust is, máskor meg Csiky-ciklust és előadatta a két író valamennyi jobb színpadi művét. Madách-tól bemutatta *Mózes-t*, *Csák végnapjai-t*, a *Férji és nő-t* és — tízezer forintos költséggel — *Az ember tragédiája-t*. Máskor huszonhárom színházi estét bocsátott Shakespeare szolgálatára, színrehozván nem kevesebb, mint tizenhét drámáját, köztük olyat is, mellyel még a Nemzeti Színház sem próbálkozott meg. Színészetünk történetében Erdélynek csakugyan ez volt az «aranykora».

Ennek a kolozsvári korszaknak nem csak a műsorban voltak maradó nyomai, hanem egy egész jeles színésznemzedék pályakezdésében is, mely Ditrói keze alatt nőtt nagygyá. S mindezzel — épen Ditrói személyénél fogva — szorosán összefügg az is, miről könyvének második része beszél: a budapesti Vigszínház működésének első két évtizede. Ditrói az új falak közé is áthozta a kolozsvári szellemet s — főleg fiatalabb, sokat ígérő tehetségeiben — a kolozsvári gárda egy részét is.

Pályájának ezt a szakaszát, Vigszínházi működésének huszonegy esztendejét színészetünk történetének munkásai már jórészt autopsziából ismerik. Emlékezetünkben élnek e két évtized műsorának jelentős értékei s mai színészetünk nem egy kiválóságának e deszkákon elért első sikerei. Ott voltunk az *Ocskay brigadéros*

első előadásainak egyikén s ott a századikon is, mely egyúttal (Ditrói az új falak közt sem tagadta meg magát!) egy száz előadásból álló magyar drámaciklusnak lett megnyitó estjévé. Láttuk e színpadon — rövid önkéntes számkivetésük idején — Jászai Mari tragikai nagyságát (sőt komikai erejét is) és Csillag Teréz mulhatatlan báját, a törzsgárdából pedig Szathmáry Árpád és Nikó Lina áradó humorát, Gál Gyula és Fenyvesi Emil férfias színészi profilját, Hegedüs Gyula egyéni hódítását és narratív varázsát, Varsányi Irénnek azóta termő nyárba fordult tavaszát s a kis Harmath Hedvigét, mely bimbajában elpusztult... S láttuk az azóta felvonult «színeket és éveket» is, a színek néha elvadultak a vásáribban rikitó felé, az évek néha alábbszállították a Ditróitól megjelölt színvonalat, de a

színház minden vészverődésen át máig megőrizte súlyát és tekintélyét s legjobb napjait mindig akkor élte, mikor legjobban tiszteletben tartotta Ditrói eszményeit és hagyományait.

Nekünk, a magyar színészet régibb szerelmeseinek is jólesik e feljegyzésekből megújítani és összegezni a régi benyomásokat, az ifjabb színházlátogatók meg épen okulással forgathatják e *Komédiások*-ról írt, gazdag képanyaggal is élénkített megemlékezéseket. Ne haladjunk a multtalanság önhitt és veszedelmes ingoványa felé, ne nézzük le «apáink jószágát» s a *dernier cri* hangosságán át figyeljünk néha a letúnt évtizedek szavára is, mely akárhányszor többet mond, ha mindjárt — nem kiált is akkorát. Ditrói szép könyve értékes multnak, hittel vállalt és derekasan elvégzett munkának állít emléket.

Rédey Tivadar.